

Projekti projektsioon

Algus lk 30.

Samuti jäi avamatuks sellele järgnenud Biriņši minimalistlik soolo. Tundus, et erilaadsete stseenide vahel tekkinud sidusus oli vaja ära lõhkuda. Nii ka viimases, ülafuajees toimunud Gunni ja Shchetnevi stseenis, kus kõik suhted olid justkui taotluslikult häämingulised: tegevuse suhe fonogrammilt kuulda duetilavastamist käsitleva monoloogiga, kahe tantsija suhestatus jne. „Duetilavastamisest“ ehk „raz de dauhist“ sai „Razdedauchi“ lõpustseen, improviseerimine, kummalgi vaatamiskorral erisugune. Kõik lõppes justkui vastu seinat, jäi pooleli. Lõpp oli lavastuslikult kummaline, postmodernistlikult mõeldes loomulik, selle projekti kohaselt lõputu. Lavastusel, mis käsitleb elukestvat projekti, ei saagi olla suurt finaali.

Vaid jäämäe tipp. Siinne kirjeldus sündis paljuski lavastuse teistkordse kogemise toel, seda eriti stseenide sidususe koha pealt. See andis põhjust arutluseks, kui võrd tähtsad on vahetud esinemiskogemused ja nende regulaarsus ideede küpsemisel ja sealt uute ideedeni jõudmisel. Esimesel etendusel ei sündinud tervikut. Vaatasin erilaadseid pilte, mõnda suure huviga, mõnda koguni igavikulise pilguga või igavledes, muid mõtteid mõlgutades. Teistkordne kogemus oli palju kompaktsem. Nii eelmisel õhtul nähtu kui ka minusse ladestunud muu informatsiooni tõttu nägin lavastuse fookust. Kinnistus tundmus, et „Razdedauchi“ kuulub sellise

nüüdiskunsti sekka, mis ei ole vahetu kogemuse šedööver, vaid hakkab tervikut looma sümbioosis taustaga, kaastekstidega. Projektide puhul ongi lavastus kui väljund ainult jäämäe tipp, mida ei saa vaadelda tipuna, sest olulisim osa jääb peitu. Vaatajatele nähtav osa on vaid põgus peegeldus.

Projekti ühe väljundi kogemise erinevused kahel vaatamiskorral sünnitasid hulganisti mõtteid. Paljud neist on seotud kunstilise tunnetuse ja kogemuse subjektiivsusega ning lähisuhtega meid ümbritsevaga. Huvitav on seegi, et osalejad defineerisid projekti erinevalt: ühele oli see rännak, teisele promenaad. Erinevused tulenevad elukogemusest, keele- ja kultuurierisusest. Ka minu muljed olid erilaadsed: esimesel õhtul jalutasin promenaadil, olin ekskursioonil, kus jäi ruumi uitmõtetele; teisel õhtul olin aga kaasatud rännakule, kus nägi rohkem ka kõike seda, mis jääb turismifotode taha ja vahele. Kergest jalutuskäigust oli saanud matkahimulise seiklus.

Mu kogemusrännak oli kohaspet-siifiline: osa stseene olid inspireeritud ruumist, teistes tajusin püüdu ideid ruumiga suhestada. Kindlasti tuli lavastusele kasuks külastajatega koos liikumine: see tõi esile, et liikumine on tantsu olemus. Seejuures tundsin puudust reisijuhist: lavastus võitnuks, kui sellele oleks leitud terviku eest vastutav lavastaja, kes suunanuks promeneerimise ja rändamise erisusi teadlikult kokku sobitades mõttetavust. Esimesel õhtul oli puudu sidususest, teisel korral oli lavastus juba küpsem ning võib-olla olin ka alateadlikult isenda teejuhiks. Jäin mõtlema orienteerumismänguliku lavastusvõimaluse

üle, kui stseenid toimuvad üheaegselt ning vaataja loob ise endale teekonna ja külastamisjärjekorra. Milliseks oleksid kujunenud mu kogemus ja mõtted siis? Kuhu asetada nüüdiskunsti tegijate ja vaatajate vabaduse piirid? Milline on kunstilise mõtte sünni- ja arengukul kunstnikes ja vastuvõtjates?

Sellisenä, nagu seda lavastust nägin, kujunes see kavatsustest koosnevaks teekonnaks, ent jäi struktureerimata. See polegi kestva rännaku puhul vist oluline: sihtpunkt puudub, sest matk kestab – elukestvad otsingud, kuigi teed võivad lahku minna. Vähemalt olnuks tore, kui üheks õhtuks kaasa rändama tulnud huvilistele oleks see teekond juhitud teatud punktini – mitte kulminatsiooni ega lõpp-punktini, vaid uue tunneli algusesse. Sellel rännaklavastusel puudub lõpp: viimase duetiga sai aeg ümber. Otsad jäid liiga lahti, seejuures aga, kui neid oleks proovitud kokku tuua, oleks luuranud oht muutuda pateetiliseks, allajoonivaks.

Hubane kooslus ja hingus. Osalejatele oli see projekt kindlasti paljuandev, vajalik, edasiviiv ehk parimal moel jätkuv. Kunstiloomel on äärmiselt subjektiivne ja seejuures äärmuslik: tegijale on see sageli elukestev projekt, vastuvõtjale hetkeline kogemus, mis võib jääda hekiliseks ja peatselt ununenud ajaks või millekski, mis jääb reflekteeruma tulevases, uutes kunstikogemustes ja argielus. Kunstil ei ole piire, ent taju vajab neid, üksnes fookustatus ja piiritletus tagab sügava kogemuse, loob süvaväärtusi.

Projektile on mõnusalt hubane kooslus ja hingus, mis hingamistemaatika käsitleusega selgelt esile tõusis, ent seejuures ei sündinud ühisolemist, mis haaranuks

kogu ruumi viimse kui hingeni, etendajast vaatajani. Võib-olla oli põhjus minu häälestatuses, ent pigem jäin kõrvaltvaatajast kulgejaks, kes võtab õiguse uitmõtetele, et mõne aja pärast taas sündmusega haakuda. Oli ruumi vaadata distantsilt, pealetükkivuse asemel pulseeris intellektuaalne suhestumine. Hoomatav oli tantsukunstnike teadvustatud või teadvustamata vundament, mis annab tegemisele põhjenduse ja sisekindluse ning isegi kui (kõrvalt)vaataja ei leia vastust küsimusele „miks?“, adud, et on sündinud punktiirjoon, mis on täidetav kas sõnaliselt, füüsiliselt või mõnes muus kujundlikus vormis. Selle puhul on kontekst olulisem kui vorm.

Lavastuse kahest õhtust jäi meelde lõputust otsimisest lummumine, liikumisest saadav mentaalfüüsiline heaolu, mis kiirgub vähem või rohkem ka kaasrändajatesse, vaatajatesse, kevadesse – elukestev projekt, mille eesmärk ei olegi kõrgkunstiline lennukus, vaid kunstiline süvatunnetus. Hea oli jälgida osalejate füüsilist navigeerimiseoskust, sest tants on ja jääb tuginema liikumisele. Vananedes saab kehakogemusest uus kõnetav väljenduslikkus, somaatilisest mõistmisest uus loomeallikas. Kehakogemus on kui füüsiline mälu, mis loob olemuse variatiivsuse, kognitiivne maailm hakkab rääkima oma lugu.

„Razdedauchi“ oli loorohke: osa jääb meelde, osa ununeb. Seejuures oli see kui õpilastöö: nägi kogenud kunstnikke, kes julgevad tunnustada, et võib-olla nad ei teagi midagi, ja kuna ei tea, on kirg avastada ja õppida. Siinkohal ei ole sel „õpilastöö“ negatiivset suhtumisvarjundit, vaid tunnustan siiralt tahet edasi liikuda ja jääda avatuks. „Razdedauchi“ leiti märgusõnu ühiselt luues.

Igatsus igavese ilu järele

Praegu, kui ballettmeisterid näivad võistlevat selle nimel, kes inimkeha rohkem murda, painutada ja liigendada suudab, mõjub Tiit Härmi akadeemilisele koolile tuginev tantsuline lahendus karge ja puhtana.

Estonia „Õhtused majad“, koreograaf Tiit Härmi, helilooja Gustav Mahler, kunstnik Maarja Meeru, valguskunstnik Margus Vaigur, videokunstnik Taavi Varm. Tantsivad Jevgeni Grib, Ali Urata, Laura Maya, Ketlin Oja, Madeline Skelly, Anna Roberta, Marcus Nilson, Andrea Fabbri. Esietendus 18. III Estonia teatrisaal.

HEILI EINASTO

Romantism on Tiit Härmi loomumane: keskendumine suurtele tunnetele, mis isiksuse saatust ja käekäiku pöördeliselt mõjutavad. Seda kinnitab ta ka ise: „Mind on alati veedelnud romantilised teemad: püüdlemine ideaali, täiuse poole.“ Seda kinnitab ka Härmi värskeim lavateos „Õhtused majad“, mis temaatiliselt, tantsulise lahenduse ja

üldise õhustikuga astuks nagu välja XIX ja XX sajandi vahetumise ajast.

Jutustav ballett. Selles balletis on Stefan Zweigi „Eilse maailma“ ja Anton Tšehhovi näidendite hingust, millest kumab läbi palavikuline iha murda välja hääbumisele määratud keskkonnast, kuid mis lõpuks suubub tiisikuslikku jõuetusse. Või nagu koreograaf ise kinnitab: see on „ballett tunnetest, tunnete ilust ja valust. See ballett on armastusest, nii hingelisest kui ka meelilisest. Ja see on ballett sajandivahetusel baltisaksa mõisates valitsenud eleeegilisest ilust.“ Sellist eleeegilist, hääbuvat ilu rõhutab balleti värvigamma, milles annavad tooni sügisene punakuld või talvine sinisus, puuduvad aga kevade ja suve rohelised toonid ning kui pikniku

päevavalgus välja jätta, toimub tegevus ikka hämaratel või pimedatel aegadel, rõhutades balleti pealkirja – õhtut.

Lavastuse alguses on vaataja justkui paigutatud kaarikusse, mis läheneb algul ühele ja siis teisele mõisahoonel, aga päralt ei jõua. Seejärel tutvustatakse ükshaaval teose põhilisi tegelasi punktvalgusesse koondatud argise olukorra kaudu: saabub kiri ja lugu läheb käima. Erinevalt paljude nüüdisaja koreograafide tõrkest tantsulugusid vesta, on just jutustav ballett Härmi tähtis: see annab tema kinnitusele „osa, karakteri, kujundi. Ta nõuab esitajalt mitte ainult musikaalsust, oskust intoneerida plastilist teksti, vaid ka näitlejameisterlikkust, kangelase elu mõistmist, tema sisemaailmas rändamist. See on alati huvitav ja ahvatlev, sest tants – see on hinge pihtimus.“

Armukolmnurk. „Õhtustes majades“ keskendutakse eelkõige kolme tegelase hingepihtimusele: need on Dietz von Egloff ja kaks teda armastavat naist – Lydia ja Fastrade. Esmapilgul lihtne armukolmnurk, mille tagajärjel jääb maha kaks leske: esimene kaotab duelli tõttu oma laulatatu ja teinegi enesetapu tõttu armastatud mehe. Mehe, kelle püsisikuul ei tapa üksnes teise mehe (Dachhauseni) ja seejärel iseenda, vaid kaudselt ka naised nende igatsustes, jättes nad minevikku vaatama, leinama poolikuks jäänud armastuslugu, mis neid läbi elu kummitavalt saadab, võttes võimaluse uueks, täisväärtuslikuks eluks. Naiste osaks jääb oodata elu õhtustes majades hommikut, mida kunagi ei saabu.

Dietz nii Jevgeni Gribi kui ka Ali Urata esituses on just selline „eneses